

ANTE TRUMBIĆ U PROCESU PROTIV DR. VLADKA MAČEKA

Pleić, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:227906>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

ANTE TRUMBIĆ U PROCESU PROTIV
DR. VLADKA MAČEKA

LUKA PLEIĆ

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

Luka Pleić

ANTE TRUMBIĆ U PROCESU PROTIV DR. VLADKA MAČEKA

Mentor: prof. dr. sc. Marko Trogrlić

Split, rujan 2022. godine

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Dr. Vladko Maček	2
2.1. Rani život i početak bavljenja politikom.....	2
2.2. Maček i počeci HSS	3
2.3. Na čelu HSS.....	4
3. Ante Trumbić.....	6
3.1. Rani život i političko djelovanje	6
3.2. Politika novog kursa i Jugoslavenski odbor.....	7
3.3. Kraljevina SHS	9
3.4. Odnosi s Radićem i Hrvatskom seljačkom strankom	9
4. Diktatura	12
4.1. Uvod u diktaturu	12
4.1. Odnosi u vrijeme diktature.....	15
5. Sudski proces	17
5.1. Početak procesa.....	17
5.2. Iznošenje obrane Mačekovih odvjetnika	21
5.2. Obrana dr. Trumbića.....	24
5.3. Završne Mačekove riječi	27
5.4. Presuda i povratak u Zagreb	29
6. Zaključak	31
7. Izvori.....	33
8. Literatura.....	33
9. Časopisi	33

1. Uvod

Hrvatska seljačka stranka (HSS) je tijekom 20-ih godina 20. stoljeća bila stranka koja je predstavljala gotovo cijeli hrvatski narod. Kao takva, težila je ostvarenju hrvatskih ciljeva što ju je dovelo u sukob s vlasti koja je nametala srpsku hegemoniju. Vlast je provodeći svoju politiku došla i u sukob s predstavnicima Srba prečana na čijem čelu je bio Svetozar Pribićević. Uvidjevši zajedničkog neprijatelja, HSS i Pribićević ulaze u savez tvoreći Seljačko-demokratsku koaliciju (SDK). Nakon atentata u skupštini 1928. godine na čelo HSS-a dolazi Vladko Maček umjesto preminulog Radića. Koalicija napušta skupštinu, a vlast ne uspijeva uspostaviti mir u zemlji, što kralj Aleksandar iskorištava i dolazi do uvođenja dugo planirane diktature. Čelnici Seljačko-demokratske koalicije su mislili da je kralj uveo diktaturu kako bi sam riješio hrvatsko pitanje kada već vlast nije bila u stanju, no prevarili su se. Stanje se nije poboljšalo, dapače bivalo je sve gore zbog zabrane hrvatskog imena i zastave što je dovelo do sukoba istaknutih nacionalista s vlasti. Tako je dio hrvatskih političara emigrirao, nekolicina istaknutih nacionalista krenula je u poduzimanje terorističkih akcija protiv vlasti, a vlast je nastavila progoniti kako pojedince u narodu, tako i istaknute političare. Tako se na udaru našao i Vladko Maček koji je optužen i suđen pred sudom za zaštitu države u Beogradu zbog sumnje u organizaciju terorističkih akcija i poticanja naroda protiv države. Veliku ulogu u tom procesu odigrao je glavni odvjetnik dr. Mačeka, Ante Trumbić. Osim iznimnih odvjetničkih sposobnosti, težinu ovom procesu dao je i time što je bio prvi jugoslavenski ministar vanjskih poslova i jedan od najistaknutijih boraca za uspostavu države južnih Slavena.

2. Dr. Vladko Maček

2.1. Rani život i početak bavljenja politikom

Vladimir odnosno, kako je sam volio potpisivati svoje ime te tako ostao upamćen, Vladko Maček rodio se 20. srpnja 1879. godine u Jastrebarskom. Otac Ivan dolazi iz slovenske seljačke obitelji. On se odlučio na školovanje te postaje građevinski inženjer. Oženio se za Idu Matasović te su imali dva sina, Vladka i Pavla. Majka je uvijek, za razliku od oca, težila nečemu višem u životu. Tako je, između ostaloga, od svoje djece tražila da budu najbolji i u školi.¹

S navršениh šest godina, Maček kreće u osnovnu školu u rodnom Jastrebarskom. Tu je išao do četvrtog razreda, kada je njegov otac odlučio preseliti se s obitelji u Zagreb. On navodi kako mu je to bilo teško razdoblje zbog različitog načina života na selu i u gradu.²

Prvu želju za aktivnijim sudjelovanjem u politici osjetio je sa 16 godina. Naime, tada je car Franjo Josip došao u Zagreb, a ban Khuen- Héderváry je izvjesio, uz hrvatsku, i mađarsku zastavu. Nekoliko studenata je skinulo tu mađarsku zastavu, a Maček je očekivao daljnje prosvjede i želio se priključiti, no to se nije dogodilo. Oko 200 studenata je izašlo na trg, zapalilo mađarsku zastavu uz uzvike slave banu Jelačiću i „Dolje Mađari“. Oko 60 ih je uhapšeno, među kojima je istaknut bio Stjepan Radić. Svi ovi događaji zainteresirali su Mačeka za bavljenje politikom.³

Maček je počeo razmišljati o daljnjem obrazovanju. U to vrijeme u Zagrebu su bila samo tri studija; bogoslovni, filozofski i pravni. Planirao je studirati bogoslovni fakultet, no shvatio je da ne bi bio uzoran svećenik pa je odustao od toga. Tada se odlučuje za studij prava. Kao student uvijek je sudjelovao na protumađarskim prosvjedima, a znao je biti i uhićen i zatvoren zbog svojih ispada.⁴

Od ranog života Maček je bio okružen rodoljubnim duhom. Dok je još bio u školi u Jastrebarskom, on i druga djeca su znali pisati po ploči u školi „Živila Hrvatska“, „Dolje Mađari“ i slično. Također, jedan događaj posebno mu se urezao u sjećanje gdje je shvatio važnost borbe za svoja, odnosno prava svog naroda. Kada je imao četiri godine, svjedočio je ubojstvu. Seljaci su prolazili ulicom i nešto uzvikivali, a žandari su zapucali na njih i jedan od seljaka je ostao mrtav. On nije shvaćao što se događa, a jedna djevojčica mu je rekla da su ga

¹ Perić, I., *Vladko Maček politički portret*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., 11.

² Isto, 16.-17.

³ Isto, 20.-21.

⁴ Isto, 21.-23.

ubili jer je „stajao za naše pravice“. On nije znao što to znači, no već je tada shvatio da ta „pravica“ mora biti nešto jako bitno kada su ljudi spremni umrijeti za to.⁵

S istim idealima je krenuo i u zrelim godinama. Smatrao je da Hrvati imaju pravo na autonomiju i cjelokupnost svoga teritorija, te pravo na borbu protiv nametnutog im mađaronstva. Isto tako, pokazivao je izrazitu empatiju prema najnižim slojevima društva. Tvrdi da je kroz studentske dane sebe smatrao socijalistom, da je čitao marksističku literaturu, ali sve je to bilo iz svog unutarnjeg revolta zbog situacije koju je vidio oko sebe. Nikada nije do kraja pao pod utjecaj marksizma, prvenstveno zbog internacionalizma i bezvjerstva. No ta socijalna osviještenost je u njemu uvijek bila prisutna.⁶

2.2. Maček i počeci HSS

Antun Radić u prosincu 1899. godine pokreće časopis *Dom* koji je bio namijenjen hrvatskom seljaku. Maček je bio oduševljen time. Prvo zbog naziva, jer bez doma nema ni domovine, a onda i zbog toga što je odrastao na selu, upoznao je taj svijet seljaka i znao je da su to poštenu i vrijedni ljudi koji su čuvari svoje tradicije. Također, znao je da su seljaci najmnogobrojniji dio hrvatskog naroda, preko 4/5 stanovništva se bavilo poljoprivredom. Impresionirao ga je i sam Antun Radić, čovjek visoko obrazovan, a opet drži do svojih seljačkih korijena i svoje znanje i vrijeme troši na gospodarsku i kulturnu naobrazbu seljaka. Zbog toga je jedan dan odlučio i posjetiti Antuna u njegovom domu. On ga je srdačno primio i poručio mu da može doći razgovarati s njim kada god on to bude želio. Maček je to i činio, često je dolazio, a Antun mu je pokazivao pisma seljaka iz svih južnoslavenskih krajeva. Iz pisama se moglo zaključiti kako svi jednako razmišljaju nebitno otkud dolaze. To je bio dokaz „jedinственosti hrvatske seljačke duše“. Zato je Antun smatrao da obrazovan svijet ne smije nametati svoje misli narodu, već se voditi onim što narod nosi u sebi. U tim razgovorima Maček je, kako kaže, više učio nego pričao, a uz to oblikovao svoj politički nazor. Znao je da će razvojem demokracije seljaštvo doći na političku scenu, te da će se politika morati početi baviti i seljacima. Stoga je ta politika postala primarna za Mačeka.⁷

HPSS, odnosno Hrvatska pučka seljačka stranka osnovana je 22. prosinca 1904. Maček u početku nije bio u prilici baviti se politikom zbog toga što je bio vojnik i sudac te mu je to bilo zabranjeno. Iako nije mogao biti član, svakako je bio simpatizer. Stjepana Radića je upoznao još ranije na jednom sastanku u Zagrebu gdje se raspravljalo o oslobođenju hrvatske od

⁵ Isto, 15.-16.

⁶ Isto, 27.-28.

⁷ Isto, 28.-30.

mađarske prevlasti. No više vremena je provodio s Antunom. Za njega kaže da je bio miran i odmjeran, te da bi nakon svakog razgovora s njim danima razmišljao o onome što bi mu rekao.⁸

Zbog nemogućnosti bavljenja politikom, Maček se odriče sudskog posla i prelazi u odvjetnike. Naime, njima je bilo dozvoljeno baviti se politikom. Taj potez je učinio isključivo zbog mogućnosti rada u stranci, jer kako kaže, ničim drugim ga odvjetništvo nije privlačilo. Kada je to učinio, poslao je pismo Stjepanu Radiću da mu pošalje stranački materijal te da će i on krenuti u promicanje stranke po selima. Za Mačeka to je bio izrazito težak posao, jer po selima nije vladalo povjerenje prema „kaputašu“. Drugi problem je bio strah seljaka. Svaki pokušaj seljaka u borbi za svoja prava kroz povijest je nosio sukob s vlasti i tragediju seljaka, od grofova do žandara. I taj strah je trebalo prevladati. Na prijedlog braće Radić 1906., Maček je uključen u glavni odbor HPSS-a. Također sudjeluje i u osnivanju tiskare.⁹

Inicijativom Stjepana Radića, 1920., Pavle Radić saziva sjednicu Glavnog odbora stranke kako bi se izglasali novi članovi predsjedništva. Tako je 2. veljače 1920. Vladko Maček zajedno s Josipom Predavcem izabran za novog potpredsjednika stranke. Za vrijeme Radićevih boravaka u zatvoru, što je bilo često s obzirom na protivljenje režimu i monarhiji, Maček je bio taj koji bi u tim trenucima preuzeo vodstvo stranke kao njen potpredsjednik. On se mogao i sastajati s Radićem u zatvoru kao njegov odvjetnik te tako uskladiti mišljenja oko vodstva stranke. Maček je vremenom postao jedan od najistaknutijih članova stranke. Nakon atentata u Skupštini i umorstva predsjednika Stjepana Radića, na dnevni red došlo je pitanje oko njegova nasljedstva. Josip Predavec i Vladko Maček bili su potpredsjednici te tako i glavni kandidati. No velika većina stranke željela je Mačeka na toj funkciji. Uvidjevši to i sam Predavec je zbog želje za jedinstvo stranke u teškim trenucima predložio Mačeka i priklonio se većini.¹⁰

2.3. Na čelu HSS

Maček je također bio i potpredsjednik *Poslaničkog kluba* HSS-a, te je upravo on nakon atentata u skupštini bio vršitelj dužnosti predsjednika. Tako se 13. kolovoza 1928. sastao zastupnički klub HSS-a, ustvrđeno je da Radić nije ostavio nikakvu političku oporuku. Svi zastupnici su izrazili vjernost preminulom vođi i njegovu nauku, te isto tako jednoglasno prihvatili Vladka Mačeka kao novog predsjednika HSS-a.¹¹

⁸ Isto, 30.-32.

⁹ Isto, 32.-33.

¹⁰ Isto, 57.-125.

¹¹ Boban, Lj., *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928.-1941.*, Liber, Zagreb, 1974., 3.-4.

Nakon izbora, novi predsjednik Maček se prisutnima obratio riječima: „*Moj život više ne pripada meni i mojoj obitelji, već pripada hrvatskome narodu, za kojega ću se boriti do njegove potpune slobode!*“.¹²

Maček je bio poznat po svojoj izdržljivosti i ustrajnosti. Članovi Seljačko-demokratske koalicije napustili su Beogradski parlament, no borba je nastavljena preko tiska i emigracije. Tako je Maček nastojao pokazati svijetu da Hrvati ne mogu živjeti u državi sa Srbima. Tako je u izjavama za brojne svjetske medije naglasio kako Hrvati nikada nisu prihvatili ovakvo uređenje države, kako su sustavno pljačkani i ugnjetavani, a da je svjetska javnost to tek shvatila nakon skupštinskog atentata. Seljačko demokratska koalicija je i dalje ostala čvrsta i povezana kao i za Radićeva života. Pribićević je shvaćao povezanost srpskog puka s hrvatskim, te je znao da ugnjetavanjem iz Beograda stradava i srpski prečanski narod. To je ključan razlog daljnje čvrste veze unutar SDK. Borba je i dalje nastavljena za federativno uređenje države gdje bi hrvatski i srpski narod sa hrvatskog područja dobili svoj sabor i gdje bi zajedno odlučivali o svojoj sudbini i svome životu.¹³

Slika 1. Vladko Maček¹⁴

¹² Maček, Vladko, *Vođa govori : ličnost, izjave, govori i politički rad vođe Hrvata Dra. Vladka Mačka / sabrao i uredio Mirko Glojnarčić*, Zagreb, Good book, 2016., 66.

¹³ Perić, I., *Vladko Maček politički portret*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., 126.-138.

¹⁴ https://hr.wikipedia.org/wiki/Vladko_Ma%C4%8Dek#/media/Datoteka:Vladko_Ma%C4%8Dek.jpg (1. rujna 2022.)

3. Ante Trumbić

3.1. Rani život i političko djelovanje

U splitskom predgrađu Lučac, 15. svibnja 1864. rođen je Ante Trumbić. Rođen je u osmeročlanoj, težačkoj obitelji. Kako se u to vrijeme za siromašne obitelji bilo gotovo nemoguće obrazovati, a pogotovo za višečlane obitelji, tako ni u obitelji Trumbić djeca nisu pohađala školu. Ante je jedini od djece koji se školovao, a to treba zahvaliti učitelju Vicku Kuriru koji je prepoznao Antinu inteligenciju i preporučio ga za daljnje školovanje. Nakon završetka osnovne škole Trumbić upisuje gimnaziju u Splitu te stanuje u sjemeništu. Godine 1882. završava osmi razred i maturira na talijanskom jeziku. Trumbić u to vrijeme dolazi i u doticaj s narodnim preporodom preko svojih profesora, iako školski program nije bio u nacionalnom duhu. Nakon završetka školovanja, upisao je pravni fakultet u Zagrebu i zadržao se dvije godine.¹⁵

Na fakultetu dolazi u doticaj s pravaškom ideologijom te s prvacima pravaštva, među kojima je bio i sam Starčević. Tako Trumbić učvršćuje svoja uvjerenja kojima ostaje dosljedan i kada se mislilo da ih je u potpunosti napustio. Prvo što primjećuje u pravaškoj ideologiji je ostvarenje svojih snova, odnosno sjedinjenje Dalmacije s Banskom Hrvatskom.¹⁶

Nakon završenog studija u Zagrebu, odlučuje nastaviti studij u Austriji, jer se sa studijem u Zagrebu nije mogao zaposliti u rodnoj Dalmaciji zbog dualizma vlasti. Tako odlazi prvo u Beč, a nakon toga i u Graz gdje postaje doktorom prava.¹⁷

Po povratku u Split nastavlja se zalagati za ujedinjenje Dalmacije i Istre s Banskom Hrvatskom te poziva Narodnu stranku da se bori za taj cilj. Dalje, bori se i za uvođenje hrvatskog jezika u javnu upotrebu, te je u tim borbama vrlo strog prema austrijskoj vlasti. Poučen vlastitim iskustvom, poziva na priznanje ispita Zagrebačkog fakulteta i studentima iz austrijskog dijela monarhije.¹⁸

Koristeći nezadovoljstvo političkom scenom u Dalmaciji, Trumbić zajedno sa Franom Supilom formira novi politički pravac koji je za cilj imao: „*izbjeći slabosti sektaške politike pravaštva Ive Prodana i, s druge strane, napustiti oportunističku politiku u koju se bila zaplela Narodna hrvatska stranka u Dalmaciji.*“¹⁹. Takva liberalizacija pravaštva utjecala je i na Narodnu

¹⁵ Petrinović, I., *Ante Trumbić : politička shvaćanja i djelovanje*, Književni krug, Split, 1991., 17.-18.

¹⁶ Isto, 19.

¹⁷ Isto, 20.

¹⁸ Isto, 22.-24.

¹⁹ Isto, 26.

stranku. Nekolicina prvaka Narodne stranke istupa iz njenog kluba i osniva Hrvatski klub koji će politikom biti dosta bliži pravašima. Njihov cilj bio je: „*sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom na temelju hrvatskoga državnog prava, za priznanje jedinstvenoga hrvatskog naroda u cijeloj Hrvatskoj, za pravo hrvatskoga jezika u javnim uredima, za prometno povezivanje Dalmacije s Hrvatskom i za obranu njezinih zapostavljenih privrednih interesa.*“²⁰. Tako u Dalmaciji nova politika dolazi do izražaja pod Trumbićevim i Supilovim vodstvom.²¹

Svoje djelovanje u Dalmatinskom saboru započinje 1897. godine i tu će se zadržati sve do odlaska u emigraciju 1914. Iste te 1897. izabran je i za Carevinsko vijeće u Beču i tu se zadržao tri godine. Veliki Trumbićev potez bio je kada je pred bečki parlament iznio deklaraciju u kojoj traži pripojenje Dalmacije Kraljevini Hrvatskoj.²²

3.2. Politika novog kursa i Jugoslavenski odbor

U Trumbićevoj politici dolazi do zaokreta 1903. godine. Zbog pojačanog germanizma i nesloge između Beča i Pešte, u Hrvatskoj se javlja nova politika, *politika novog kursa*. Ta politika je pozivala sve narode ugrožene od germanizma na suradnju, a tu su se posebno isticali Južni Slaveni, te tako u Trumbiću sve više sazrijeva ideja jugoslavenstva.²³

Narodna hrvatska stranka i Stranka prava se ujedinjuju 1905. u saborski klub pod nazivom *Hrvatski klub*. Dogovoreni su i zahtjevi tog kluba, a to su da se traži sjedinjenje Dalmacije i Hrvatske, priznanje hrvatskog jezika i ono najinteresantnije, da su Hrvati i Srbi jedan narod po krvi i jeziku i da se među Slavenima moraju gajiti bratski osjećaji. Iako je Trumbić bio podpredsjednik kluba, stvarna vlast je bila u njegovim rukama. Početkom te godine izabran je i za načelnika Splita. U svom javnom izlaganju tada je na kraju svoga govora rekao da politički program kojeg iznosi je hrvatski, a time i slavenski. Time je obznanio novu južnoslavensku politiku, iako još ima pravaškog utjecaja.²⁴

Kroz godine bavljenja politikom u Trumbiću ideja jugoslavenstva sve više raste. Posebno više raste nakon Balkanskih ratova gdje uvidom u srpske pobjede stvara novi plan, ne samo oslobođenja od germanizacije već i potpunom oslobođenju Južnih Slavena. Nakon atentata u Sarajevu na prijestolonasljednika Franza Ferdinanda 1914., Trumbić bježi sa svojom ženom u Veneciju, jer se nalazio na spisku osoba koje trebaju biti uhićene. Naime na toj listi se našao

²⁰ Isto, 27.

²¹ Isto, 26.-27.

²² Isto, 38.-40.

²³ Isto, 51.-53.

²⁴ Isto, 60.-62.

zbog austrijskog ultimatumu Srbiji, sve osobe koje su blisko surađivale sa Srbijom su proglašene sumnjivima.²⁵

U Italiji Trumbić, zajedno sa Supilom i Meštrovićem, obilazi ambasade članica Antante te zahtjeva da se jadranska obala ne ustupi Italiji i da se Južni Slaveni iz Austro-Ugarske udruže sa Srbijom. Francuski ambasador u razgovoru sa Supilom tada iznosi da se među saveznicima raspravlja o formiranju dvije države, srpsko-pravoslavne i katoličke hrvatsko-slovenske. Supilo to odbija, ali ga Trumbić upozorava da ne odbija nikakve prijedloge jer je i to rješenje za austrijsko i mađarsko ugnjetavanje. Kada je Nikola Pašić, predsjednik srbijanske vlade, saznao za tu mogućnost, pobojavao se da bi takav ishod ugrozio ujedinjenje i plan stvaranja Velike Srbije te inicira pokretanje Jugoslavenskog odbora u emigraciji. Tako se u studenom 1914. određeno osnivanje Jugoslavenskog odbora, a središte mu je određeno u Londonu. Konačno, odbor je službeno osnovan u siječnju 1915.²⁶

Jugoslavenski odbor na čelu sa Trumbićem je vodio razne političke borbe i pregovore sa svim stranama kako bi se uspostavila što ravnopravnija južnoslavenska država. Na Krfu se sastaju predstavnici Jugoslavenskog odbora i predstavnici srpske vlade na čelu s Nikolom Pašićem kako bi razgovarali o budućoj državi. Tu Trumbić opet iznosi svoje stavove o jedinstvenom narodu, dok na pitanje o unutarnjem uređenju Trumbić više naglašava posebnost hrvatskog naroda odnosno borbu protiv centralizacije. Trumbić nije ni u jednom trenutku otvoreno pozvao na federativno uređenje nove države, ali je svoje stavove dao iščitati u svojim zahtjevima. Naravno da je takav prijedlog naišao na oštru kritiku srpske vlade. Krfska deklaracija je na kraju prihvaćena 20. srpnja te 1917. godine.²⁷

Krajem 1. svjetskog rata u Zagrebu je uspostavljena nova država Slovenaca, Hrvata i Srba. Tada se moglo poći u završne pregovore za sjedinjenje sa Srbijom. Tako se u Ženevi sastaju predstavnici srpske vlade, Jugoslavenski odbor te sada i Narodno vijeće države SHS s Antonom Korošecom na čelu. Na tom sastanku zaključeno je: „*da se osnuje zajedničko ministarstvo za Srbiju i Državu SHS, u čijem će djelokrugu biti vanjski i vojni poslovi, ratna mornarica, pomorstvo, pripremanje konstituante itd. U zajedničku vladu ušli bi ministri koje će imenovati Kraljevina Srbija i ministri koje će imenovati Narodno vijeće. Prvi će položiti zakletvu svojem vladaru, a drugi predsjedniku Narodnog vijeća.*“. Pašić je tim ishodom bio vrlo nezadovoljan. Po povratku u Srbiju, na njegovu inicijativu kralj je odbio prihvatiti Ženevsku deklaraciju što

²⁵ Isto, 81.-82.

²⁶ Isto, 85.-88.

²⁷ Isto, 118.-123.

je izazvalo šok kod Trumbića i Korošeca. Pribićević koristi nezadovoljstvo Narodnog vijeća i odsutnost Trumbića i Korošeca, i donose se zaključci o unitarističkom ujedinjenju sa Srbijom.²⁸

3.3. Kraljevina SHS

Kralj Aleksandar 1. prosinca 1918. službeno proglašava sjedinjenje Srbije i Države SHS i nastaje Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Predsjednik nove vlade trebao je biti Pašić, a Trumbić je trebao postati resorni ministar. No, kako su Pašić i kralj Aleksandar bili u sukobu, novi predsjednik vlade postao je Stojan Protić, a Trumbić je postao ministar vanjskih poslova. On je prihvatio tu funkciju jer je očekivao da s tog mjesta može bolje braniti nacionalno teritorijalno jedinstvo i nacionalne interese.²⁹

Kao ministar vanjskih poslova bio je dio delegacije koju je predvodio Nikola Pašić na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. do 1920. godine. Glavno pitanje za jugoslavensku stranu bilo je *Jadransko pitanje*. Talijani su se pozivali na *Londonski ugovor*, te ne „povijesno pravo“ na Jadransku obalu. Trumbić se odlučno suprotstavljao takvim stavovima i nije želio pristati ni na kakve ustupke. Uspio se suprotstaviti Italiji koja je imala potporu Francuske i Engleske, te tako donekle sačuvati nacionalni teritorij.³⁰

Kako se u Parizu nisu mogla pronaći rješenja za sukob između Italije i Jugoslavije, došlo je do novog kruga pregovora. Za razliku od pregovora u Parizu, Trumbić je ovoga puta imao potpunu slobodu u pregovorima od strane vlade, no puno slabiji međunarodni položaj. Francuska i Velika Britanija su i dalje pritiskale jugoslavensku vladu na pronalazak rješenja, no ovoga puta jugoslavenska delegacija nije imala podršku SAD-a jer je Wilson izgubio izbore. Trumbić je znao da u takvim okolnostima mora pronaći rješenje inače će teritorijalni gubici biti mnogo gori. Tako su 12. studenog 1920. godine završeni pregovori. Dogovor je, teritorijalno, bio lošiji za jugoslavensku stranu nego prijedlog iz Pariza, ali je Trumbić uspio sačuvati Dalmaciju i niz otoka. Nakon što je dogovor postignut, Trumbić je podnio ostavku na mjestu ministra vanjskih poslova.³¹

3.4. Odnosi s Radićem i Hrvatskom seljačkom strankom

Dakako, Trumbić nije prestao sa svojom političkom aktivnošću. Iako nije bio član nijedne političke stranke, naginjao je Hrvatskoj republikanskoj seljačkoj stranci (HRSS). Radić ga je želio i na listi HRSS, no Trumbić je to odbio. S Radićem je dakako ostao u kontaktu i dogovoru

²⁸ Isto, 126.-130.

²⁹ Isto, 132.-133.

³⁰ Isto, 137.-150.

³¹ Isto, 153.-157.

oko važnijih političkih pitanja. Ipak se odlučio kandidirati za skupštinske izbore 1923. godine. U predizbornoj kampanji nije želio isticati svoje republikanstvo i hrvatstvo, tako da se predstavljao kao *osoba jugoslavenskog opredjeljenja*. Zbog toga je bio na udaru nekih pristaša HRSS-a.³²

Pred izbore došlo je do sukoba Radića i Trumbića. Radić ga je napao da zbog njega HRSS nema svoju listu u sjevernoj Dalmaciji, tako je na Trumbićevu inicijativu došlo do sastavljanja zajedničke liste koja se zvala *Udruženje Hrvata sjeverne Dalmacije*. No tu nisu prestali sukobi Trumbića i Radića. Radić ga optužuje za nejedinstvo među hrvatskim političarima jer se neki, među kojima je i Trumbić, odriču svog hrvatstva. Također, napao ga je i zbog zalaganja za unitarnu državu.³³

Kako Trumbić nije uspio na izborima, seli se u Zagreb te se bavi odvjetničkim radom, ali nije se odrekao politike, dapače, počeo se još više baviti politikom te dolazi do uspostavljanja novih veza između njega i Radića. Tako Trumbić prihvaća republikanizam i predlaže Hrvatskoj zajednici da ga također prihvati i uđu u koaliciju s HRSS-om.³⁴

Godine 1925. režim se odlučio obračunati sa HRSS-om. Tako je uhićen cijeli izvršni odbor na čelu sa Radićem i izvedeni su pred sud pod optužbom da su stranku uvrstili pod Komunističku internacionalu. Trumbić je odmah preuzeo ulogu odvjetnika, te je argumentirano branio optužene, navodeći da je optužnica neosnovana. Da je vlasti stalo do ovog procesa vidi se i iz slučaja u kojem je Trumbiću oduzeta putovnica bez obrazloženja, samo kako bi mu uskratili odlazak u inozemstvo i pronalazak novih dokaza za svoje štićenike. Na sljedećim izborima Trumbić je čak bio uvršten na listu zajedno sa HRSS. No dolazi do obrata. Radić je, uvidjevši da se ne može suprotstaviti režimu odlučio prihvatiti Pašićev prijedlog prema kojem priznaje dinastiju i Ustav te mijenja ime stranke u Hrvatska seljačka stranka. Kralj je nakon toga odlučio prekinuti sudski proces protiv vodstva HSS-a, te su ušli u vladu zajedno sa Radikalima. Ovo je bio veliki uspjeh režima jer se vlada nije dugo zadržala na okupu, a hrvatska opozicija je bila razdijeljena. Mnogi članovi HSS-a su istupili iz stranke, a također i Trumbić iz koalicije, te su u svom daljnjem političkom bavljenju kritizirali Radića i njegovu novu politiku.³⁵ U jednom svome govoru Trumbić tu politiku naziva politikom suprotnom volji hrvatskog naroda, te naglašava da se neće prestati boriti protiv takve politike i borbe za volju hrvatskog naroda.³⁶

³² Isto, 171.-174.

³³ Isto, 175.-176.

³⁴ Isto, 177.-178.

³⁵ Runjić-Stoilova, A., *Ante Trumbić – čovjek gvozdениh riječi*, Sveučilište u Splitu, Split, 2021., 189.-190.

³⁶ Petrinović, I., *Ante Trumbić : politička shvaćanja i djelovanje*, Književni krug, Split, 1991., 177.-178.

Tako počinje nova faza u Trumbićevu političkom životu, kad uviđa srpsku hegemoniju i kreće u borbu za autonomnost Hrvatske u novoj državi gdje naglašava da nije svrha da se Hrvatska izolira već da se njeni interesi poštuju.³⁷

Trumbić, zajedno s ostalim članovima koji su napustili HSS, osniva HFSS, odnosno Hrvatsku federalističku seljačku stranku. Njen osnovni cilj bio je voditi Radićevu politiku bez Radića, odnosno Radićevu politiku prije dogovora s Radikalima. Tu se nastavlja sukob Radića i Trumbića koji traje sve do atentata u skupštini 1928. Radić tada poziva predstavnike Hrvatskog bloka u skupštini, Trumbića i Pavelića, da se pridruže klubu HSS. Oni to i prihvaćaju, te zajedno vode politiku protiv režima. Također pridružuju se i bojkotu skupštine.³⁸

Nova uvjerenja mogu se vidjeti u Trumbićevu govoru u Skupštini 1927. godine gdje naglašava da će se baviti zakonitim sredstvima za uspostavu državne samostalnosti Hrvatske. Takva stajališta su bila vrlo slična s Pavelićevim pa ne čudi što su zajedno oformili Hrvatski blok u Skupštini. Ipak treba naglasiti kako Trumbić nije pošao za Pavelićevim pravaštvom, već se vratio svojim političkim uvjerenjima iz mladosti.³⁹

Slika 3. Ante Trumbić⁴⁰

³⁷ Isto, 179.-191.

³⁸ Isto, 195.-212.

³⁹ Petrinović, I., *Hrvatska i Jugoslavija u političkim nazorima Ante Trumbića u zadnjem desetljeću njegova života (1928-1938)*.//*Mogućnosti*. 38, 1-2(1991), 375.

⁴⁰ <https://dalmatinskiportal.hr/vijesti/obiljezavanje-80--godisnjice-smrti--postaviti-ce-se-nova-spomen-ploca-na-rodnoj-kuci-ante-trumbica/37837> (1. rujna.2022.)

4. Diktatura

4.1. Uvod u diktaturu

Prilike u Kraljevstvu SHS bile su napete od njenog osnutka. Vrhunac te napetosti dogodio se atentatom u skupštini kada su ubijeni hrvatski zastupnici. Opozicija je nakon tog događaja odlučila napustiti skupštinu. Među članovima SDK se čak vodila rasprava treba li se više ikada vratiti u Beograd, no odluka je bila drugačija. Vodstvo koalicije odlučilo je da će bojkotirati rad skupštine sve dok im se ne zajamči potpuna jednakost.⁴¹

Dan uoči pogreba ubijenima u atentatu uslijedio je razgovor između kralja Aleksandra i Pribićevića. Odmah na početku, Pribićević čuđenjem pita kralja kako to da vlada još nije podnijela ostavku, što kralj komentira time da bi to značilo odgovornost vlade, a da to nije istina. Pribićević na to nadodaje da vlada možda nije kazneno odgovorna, ali politički zasigurno jest, te da bi taj čin pružio nezadovoljnom hrvatskom narodu barem malu utjehu. Zatim predlaže kralju da raspusti vladu i skupštinu i onda raspisati nove slobodne izbore. Kralj je na to ljutito reagirao jer je smatrao da bi na taj način Hrvati koristili svoje mrtve vođe u svrhu političkog uspjeha. Pribićević mu na to odgovara da Radić već ima sve hrvatske mandate te da više ne može ojačati pa tako ni koristeći mrtve vođe u političke svrhe. A uz to, nadodaje Pribićević, glavno pitanje nije kako će Hrvati voditi kampanju, već kako im pružiti određenu zadovoljštinu nakon svih događaja, jer Hrvati se sigurno neće vratiti u skupštinu u kojoj su ubijeni njihovi vođe. Za kraj predlaže kralju da osim novih izbora, mandat za novu vladu preda Radiću. Kralj je prihvatio da će razmisliti o prijedlogu.⁴²

Radić je bio spreman na razgovore. U njemu politika „nikada više u Beograd“ nikada nije zaživjela. Svojom izjavom da „*Riječ ima narod i kralj*“ dao je do znanja svoj stav. Naime, to bi značilo da je kralj taj koji treba raspustiti skupštinu, a narod je taj koji treba izabrati novu skupštinu i novi smjer u kojem država treba ići. Kralj je pokušao novi mandat za vladu dati Radikalnoj stranci, no ovaj je pokušao razgovarati s Radićem koji ga je odbio jer je za njega u tom trenutku jedina prihvatljiva opcija bila raspuštanje skupštine i novi izbori. Tada je kralj pozvao Radića na razgovor, ali kako je on bio vezan za krevet zbog rana, pravo njegova zastupanja dao je Pribićeviću. Pribićević je pred kraljem iznio svoj službeni prijedlog. Sastav vlade treba povjeriti opoziciji ili sastaviti neutralnu vladu, a skupština se mora raspustiti. Potom je nadodao i svoj neslužbeni, osobni stav. Mandat za vladu treba dati Radiću jer samo on može riješiti ovu situaciju. Za Radića se također ne zna hoće li preživjeti, a ako umre kao predsjednik

⁴¹ Pribićević, S., *Diktatura kralja Aleksandra*, Globus, Zagreb, 1990., 60.

⁴² Isto, 61.-62.

vlade narod će slaviti kralja i dinastiju, ali ako umre kao vođa naroda koji nije primio nikakvu zadovoljštinu za ubojstvo svojih predstavnika, to će biti početak kraja države. Kralj je prihvatio povjeravanje mandata Radiću, a o raspuštanju skupštine bi odlučila sadašnja vlada, što je bilo neprihvatljivo.⁴³

Radić se odlučio vratiti u Zagreb, a večer prije kralj je pozvao Pribićevića. Kralje je poručio Pribićeviću da prenese Radiću poruku. Naime, poručio mu je da sutra kada dođe u Zagreb može proglasiti odcjepljenje. Kralj smatra da se s Hrvatima u istoj državi ne može živjeti, te da će već sutra povući vojsku iz Hrvatske, osim dijela kojeg će ostaviti na granici dok Hrvatska ne uredi svoju obranu. Na taj način bi odcjepljenje prošlo mirno i bez sukoba. Pribićević je ostao šokiran prijedlogom te ga je odmah odbio. Također odbio je prenijeti Radiću taj prijedlog, već je poručio kralju da mu on osobno prenese ili pošalje nekoga od povjerenja. Kralj tada napominje da se i vlada slaže s tim i kako drugog izlaza nema, na što Pribićević kaže da ako je to istina da ih sve treba uhititi zbog veleizdaje. Kralj ponavlja da on ne vidi drugi izlaze jer nikako ne želi prihvatiti federalizaciju. Pribićević tada ponovno uzvraća kako kralj ne može tako razgovarati, jer ako narod to želi tada bi se kralj sa ovim riječima želio postaviti iznad naroda, a to ne smije biti. Kralj ustraje u svome stavu kako je odcjepljenje najbolja ideja i tako se rastaju. Pribićević potom odlazi do Radića koji ga pohvaljuje na odlično odrađenom poslu. Kralj se u daljnjim susretima s Pribićevićem uglavnom bazirao na to da ga odvoji od Radića. Čak ga je i pitao zašto se više priklanja Radiću nego njemu. Tada Pribićević govori kako su i Srbi prečani u teškom položaju i da ne dopušta da njihove interese zastupaju Srbi iz Srbije. Kraljeva iduća ponuda bila je da Pribićević zajedno s Petrom Živkovićem, zapovjednikom kraljeve garde, složi novu vladu. Pribićević je to odbio jer se od njega tražilo da u toj vladi bude u svoje osobno ime, a ne u ime SDK. Kralj potom mandat za novu vladu daje Korošecu, a složena je od iste koalicije koja je bila na vlasti za vrijeme skupštinskog atentata.⁴⁴

Krajem 1928. Koroščeveva vlada podnijela je ostavku. Njen opstanak bio je nemoguć jer je bila kritizirana sa svih strana. Srbi nisu mogli podnijeti da je predsjednik vlade katolički svećenik. Uz to i unutar vlade su se događali sukobi. Kako je vlada raspuštena, kralj je odlučio obaviti razgovore s predstavnicima stranaka. Tako su Pribićević i Maček, koji je zamijenio preminulog Radića, dobili pozive 4. i 5. siječnja.⁴⁵

⁴³ Isto, 63.-67.

⁴⁴ Isto, 67.-77.

⁴⁵ Perić, I., *Vladko Maček politički portret*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., 138.

Vodstvo SDK sastalo se i raspravljalo o pozivu. Prva točka prijepora bila je ta što je poziv potpisao Dragomir Janković, ministar Dvora, a sam Radić je prije smrti potvrdio da se atentat dogovorio u njegovu uredu. Druga stvar je bila ta što su znali da su razgovori samo formalni i ima li svrhe opće ići na njih. Trumbić je inzistirao da se prijeđe preko svega toga i ode na razgovor. Tako je odlučeno da će se ići kako ih ne bi optužilo da ne žele razgovarati čak ni sa kraljem.⁴⁶

Maček je primljen kod kralja 4. siječnja i to mu je bio prvi susret s kraljem. Kralj ga je tada pitao razlog nezadovoljstva hrvatskog naroda. Maček odgovara da se politika od 1918. ne provodi samo bez Hrvata nego i protiv njih, te da Srbi smatraju novu državu proširivanjem svoje države, odnosno Velikom Srbijom. Od kralja traži da se stanje vrati na ono iz 1918. te da se uređenje države obavi ponovno. Taj razgovor kralja i Mačeka trajao je niti pola sata.⁴⁷

Nakon razgovora, Maček i Pribićević su se sastali te je Maček prenio Pribićeviću tijekom razgovora. Potom je došao red na Pribićevića da se susretne s kraljem. Pribićević savjetuje kralja da imenuje vladu za reviziju ustava i koja bi nakon toga raspustila skupštinu i provela slobodne izbore za Ustavotvornu skupštinu. Kralj nije više želio ništa pitati, pa je Pribićević sam nadodao kritiku kralju. Naime zamjerao mu je da nije dobro razgovarati s predstavnikom cijelog hrvatskog naroda samo pola sata. Savjetovao je potom kralja da treba puno više razgovarati s Mačekom i odmah otići u Zagreb i riješiti nastalu krizu.⁴⁸

Maček je nakon Pribićevićeva razgovora s kraljem želio otići nazad za Zagreb, no dobio je obavijest da kralj želi ponovno razgovarati s njim i to odmah sutradan. Maček je došao na razgovor, a kralj ga je zamolio da mu detaljno obrazloži svoj plan o reorganizaciji države. Maček navodi da je jedino moguće to napraviti na federativnoj bazi prema povijesnim granicama iz 1918. Tako bi postojalo sedam jedinica, 1. Slovenija, 2. Hrvatska s Dalmacijom, 3. Bosna s Hercegovinom, 4. Crna Gora, 5. Srbija, 6. Vojvodina i 7. Makedonija. Tako bi svaka jedinica imala vladu i parlament za unutarnje poslove, te zajedničku vladu i parlament za vanjske poslove. Kralj je završio razgovor riječima da i on vidi da se nešto mora poduzeti jer se dalje ne može nastaviti na ovaj način. Maček je nakon toga obavijestio Pribićevića o razgovoru te se vratio u Zagreb.⁴⁹ Kralj je s ovim audijencijama želio ostaviti dojam da je na

⁴⁶ Pribićević, S., *Diktatura kralja Aleksandra*, Globus, Zagreb, 1990., 83.-84.

⁴⁷ Perić, I., *Vladko Maček politički portret*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., 138.-139.

⁴⁸ Pribićević, S., *Diktatura kralja Aleksandra*, Globus, Zagreb, 1990., 85.

⁴⁹ Perić, I., *Vladko Maček politički portret*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., 139.-140.

ideju o diktaturi došao nakon razgovora s političkim liderima u zemlji i da je to bilo jedino rješenje.

4.1. Odnosi u vrijeme diktature

Kada se Maček vratio u Zagreb u jutro 6. siječnja pogledao je novine i na prvoj stranici je pisalo da je kralj raspustio skupštinu, Ustav proglasio nevažećim i imenovao novu vladu s generalom Petrom Živkovićem na čelu. Kraljeva izjava je bila da između kralja i naroda više ne smije biti posrednika i da on mora čuvati državno i narodno jedinstvo. Time je kralj svu vlast uzeo u svoje ruke i zabranio rad svih političkih stranaka.⁵⁰

No kralj nije uveo diktaturu kako bi spasio državu. Kraljeva želja je oduvijek bila vladati čvrstom rukom i samostalno. Te svoje predispozicije je pokazivao od osnutka države i ova diktatura je zasigurno dugo pripremana.⁵¹ Dokaz dugotrajnoj pripremi diktature je i donošenje novih zakona istovremeno sa proglasom o diktaturi, a za pripremu tih zakona je zasigurno potrebno puno više vremena.⁵²

U Hrvatskoj je kraljev proglas dočekan s oduševljenjem. Ukinut je Ustav, i to je bilo jedino bitno. Kako je Maček izjavio: „*Lajbec loše zakopčan, sada je raskopčan, ...ne će i ne smije biti više poteškoća, da se pravilno zakopča*“⁵³. Maček je mislio da je kralj uveo diktaturu kako bi se mogao direktno umiješati u politiku i promijeniti stanje u državi. Stoga je bio sretan uvođenjem diktature. No to oduševljenje je brzo nestalo. Nova vlada nije bila nepolitička, već su se u njoj nalazile sve stranke iz koalicije za vrijeme atentata u skupštini. Tako su vlasti iz Beograda pokušale učvrstiti srpsku hegemoniju pomoću apsolutizma, kada već nije moglo ići pomoću parlamentarizma. Također, Hrvati ne ruše državno i narodno jedinstvo. Naime Hrvati nisu željeli odcjepljenje od Srba, već preuređenje države. No vlasti iz Beograda su pokušali narušiti te odnose, a prema Mačekomim riječima, samo Hrvatski sabor može srediti ponovno te odnose.⁵⁴

Diktatura nije donijela ništa dobrog kako su neki mislili. Ne samo da Hrvatska nije dobila prava i jednak tretman kakav je zaslužila, već je nastavljena antihrvatska politika. Tako je osim konstantnih progona hrvatske političke elite zbog čega su mnogi i emigrirali često dolazilo do sukoba između skupina ekstremnih nacionalista i političkih istomišljenika novonastalog

⁵⁰ Isto, 141.

⁵¹ Pribičević, S., *Diktatura kralja Aleksandra*, Globus, Zagreb, 1990., 90.

⁵² Goldstein, I., *Hrvatska 1918.-2008.*, Liber, Zagreb, 2008., 103.

⁵³ Boban, Lj., *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928.-1941.*, Liber, Zagreb, 1974., 44.

⁵⁴ Isto, 44.-48.

režima. Jedan od primjera hrvatske odmazde je Toni Schlegel, ravnatelj „Jugoštampe“, ubijen ispred svoga stana jer je bio osoba bliska režimu. Mnogi su čak vjerovali kako je on zasnovao novonastalu diktaturu. Dodatne probleme u odnosima donijela je i presuda Puniši Račiću. Naime sud je Punišu Račića osudio na maksimalnu kaznu od 20 godina robije, a mnogi su očekivali i smrtnu kaznu. Takvo nezadovoljstvo bilo je opravdano, za usporedbu, hrvatski nacionalist je osuđen na 15 godina robije zbog ranjavanja beogradskog špijuna, a Puniša Račić je osuđen na 20 godina zbog ubojstva tri, a ranjavanja dva narodna zastupnika. To se nezadovoljstvo odrazilo i na samog kralja. Naime on je planirao posjetiti Zagreb, ali hrvatski ekstremisti su pomoću eksplozivnih naprava oštetili puteve koji vode do hotela gdje je kralj trebao odsjesti. Tako je kralj otkazao svoj posjet.⁵⁵

Novi nemiri između vlasti i protivnika režima u narodu došli su nakon što je kralj uveo novi *Zakon o praznicima* 2. listopada. Po tom zakonu na dan osnutka države, 1. prosinca, te na rođendan kralja, 17. prosinca, svaka zgrada, a kasnije i kuća na selu, morala je istaknuti državnu zastavu. Mnogi su se na to pobunili, te je došlo do kažnjavanja kaznom od 500 dinara i progona.⁵⁶

Nametanje nove zastave i zabrana svih simbola državnog prava Hrvatske kao što su zastava, grb i himna bili su velik udarac za narod i zbog toga dolazi do nezadovoljstva i organiziranog protivljenja režimu. Tako je hrvatski emigrant Ante Pavelić osnovao revolucionarnu organizaciju, dok su mnogi hrvatski nacionalisti provodili revolucionarne poduhvate u zemlji. Sa nekima će se i sam Maček dovoditi u vezu.⁵⁷

⁵⁵ Horvat, R., *Hrvatska na mučilištu*, Kulturno-historijsko društvo Hrvatski rodoljub, Zagreb, 1942., 434.-443.

⁵⁶ Isto, 458.

⁵⁷ Goldstein, I., *Hrvatska 1918.-2008.*, Liber, Zagreb, 2008., 107.

5. Sudski proces

5.1. Početak procesa

Godine 1930. pokrenut je proces pred sudom u Beogradu protiv 24 hrvatska nacionalista među kojima je bio i Vladko Maček. Dr. Maček, koji je naslijedio Stjepana Radića na čelu HSS, naveden je u optužnici na zadnjem mjestu i mjesec dana procesa je proveo u zatvoru bez da se pojavio na sudu. Stigao je i dan kada dr. Maček dolazi na optuženičku klupu. Taj događaj izazvao je značajan interes kako domaćih, tako i stranih medija iz svih europskih država. Prije nego li je ušao u sudnicu, dr. Janko Bedeković, šef zagrebačke policije, daje prisegu da se pred njim također optuženi Vilko Begić zakleo da je Maček znao za teroristički napad koji je planiran u Zagrebu. Begić na to odmah reagira te zakletvom na križu tvrdi da Bedeković laže.⁵⁸

Nakon tog događaja dr. Maček ulazi u sudnicu, a suoptuženici ustaju te ga pozdravljaju nazivajući ga predstavnikom hrvatskog naroda. Maček prihvata pozdrave te staje pred suca Subotića. Prvo se izjašnjava da se ne osjeća krivim, a zatim mu sudac čita optužnicu. Optužen je po tri točke.⁵⁹

„Ja vam ipak moram ponoviti radi čega ste optuženi : Vas državni tužilac tuži, da ste u Zagrebu svršetkom mjeseca rujna 1929 god. dali okrivljenom Jelašiću 6000 din a okrivljenom Begiću oko 22. novembra 5000 din. i oko 10. prosinca 4000 din znajući da se sa tim novcem ima nabaviti oružje i drugi potreban pribor za terorističku akciju i pomagati lica i potrebni članovi udruženja koje je imalo zadaću da u Zagrebu sa tim akcijama ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak, i time podupre rad Hrvata emigranata koji idu zatim da se promjeni politički poredak u državi, odnosno državno uredjenje kraljevine Jugoslavije, te da je time potpomagao udruženje, koje je imalo za svrhu promienu političkog poredka u državi terorima, i sa tim da su počinili djelo iz čl. 1. tačk. 2. zakona o zaštiti države.

Drugo da ste 10. oktobra 1929. god. u Zagrebu usmenom porukom upućenom preko okrivljenoga Jelašića okrivljenom Kuntiću javili da ovaj spremi u pohranu nekoliko revolvera namjenjenih i po njegovu znanju članovima navedenog udruženja i da ih izda licima, koja će ih razdijeliti, a koje je revolvere Kuntić predao članovima toga udruženja i to Ivanu Bernardiću, a ovaj dijelio medju članove udruženja, te da je time dr. Maček

⁵⁸ Veleizdajnički proces protiv vodje Hrvata dra Vladka Mačka / sastavljeno prema izvještajima američke, britanske i evropske štampe sa beogradske razprave, Naklada Glavnog odbora američkih organizacija HSS, Chicago, 1930., 196.

⁵⁹ Isto, 197.

pomagao u pribavljanju i prikrivanju oružja namijenjenog za vršenje terorizma radi iznudjenja promjene poredka u državi.

Treće, da je 1929, god. u božićnom broju novina »Dom« koji izlazi u Zagrebu a on ih izdaje, sastavio i dao odštampati na cijeloj prvoj stranici natpis pod naslovom: »Božić« Čijom se sadržinom kao i trnovim vijencem. kojim je uokviren taj natpis i trnom zabodenim u hrvatski grb, ide zatim da se stvori raspoloženje kod drugih da se izvjestan dio kraljevine Jugoslavije izdvoji iz cjeline kao samostalna država.“⁶⁰

Nakon iznesenih optužbi, Maček je dobio riječ da odgovori na njih. Na samom početku ustvrdio je kako ne zna za bilo koju terorističku organizaciju. Tvrdi kako je narod solidaran i da nema potrebe za bilo kakvom terorističkom organizacijom. Samim time kako ne postoji, tako je ni on nije mogao financirati. Ipak, kaže kako je istina da je Jelašiću dao određenu svotu novca, no s drugim ciljem. Novac je dao kako bi pomogao omladini koja se nalazi u progonstvu, a ne za terorizam. Obranu po prvoj točki zaključuje s tim da kaže da Begiću uopće nikada nije dao novac.⁶¹

Maček tada kreće u obrazlaganje priče prve točke. Objašnjava dio da je Jelašiću dao novac preko Begića. Zaključuje da to nikako ne može biti točno jer je Jelašić bio sa njim u društvu i po tri puta tjedno te mu, shodno tome, sigurno za to ne bi trebao posrednik. To je dio priče koji se tiče prvih 5000 dinara.⁶²

Za drugih 4000 dinara priča ima novu nelogičnost. Kako priča kaže, od potražnje novca Maček im ga je dao tek četvrti dan. No taj četvrti dan je po Mačekovoj priči već dan kada su uhvaćeni Hadžija i Štefanac. Po Begićevoj priči, potražnja se dogodila dva dana ranije, no Maček tvrdi da je to nemoguće jer je taj dan bila nedjelja i Dom nije radio. Sve to navodi Mačeka da ustvrdi kako je Begićev iskaz pun nelogičnosti. Također, tvrdi kako mu je Begić sam priznao da je sve rekao jer je morao, te je kasnije priznao da nije primio nikakav novac. Maček je tražio da to uđe u zapisnik, no rečeno mu je da ima svjedoke, Žitkovića i Pučara, te da je to dovoljno. Obojica su potvrdili priču.⁶³

Nadalje, po drugoj točki optužnice na teret mu se stavlja kako je poslao Jelašića Kuntiću po revolvere. Jelašić je tu priču potvrdio pred policijom, ali je opozvao na sudu. Također, Maček

⁶⁰ Isto, 197.-198.

⁶¹ Isto, 198.

⁶² Isto, 199.

⁶³ Isto, 199.-200.

tvrdi da ni ta priča nema logike. Kako je Jelašić rekao, kada je donio revolvere Maček ga je pitao što ćemo sad s njima. Ako ga je Maček poslao po njih, sigurno je znao što će s njima.⁶⁴

Za treću točku Maček tvrdi da je nije najbolje razumio, no kaže da je Hrvatska uvijek imala svoje znakovlje i sabor, čak i u Austro Ugarskoj te se oni ni danas ne mogu zabraniti. Priznaje autorstvo nad člankom te kaže da trn zaboden u grb označava mučeništvo koje trenutno Hrvatska prolazi. Kako kaže: „Nitko ne može ugušiti hrvatskih ideala, jer su ideali slobode i čovječnosti vječni, a sila je prolazna.“⁶⁵ Sve dobro je od Boga, a nasilje od vraga. Stoga hrvatski narod ne treba nasilje da se oslobodi od sile.⁶⁶

Slika 3. Posebno izdanje časopisa „Dom“⁶⁷

⁶⁴ Isto, 200.

⁶⁵ Isto, 201.

⁶⁶ Isto, 201.

⁶⁷ Isto, 202.

Tekst čestitke glasi: „*I opet nam dodjoše dani slave rođenja Spasitelja našega Isusa Krista - dani, koji sa čitavim katoličkim svijetom slavi i hrvatski narod. Ako ikada, u te dane moramo se zamisliti i shvatiti veliku bit Njegove nauke, koja se sva sastoji u tome, da je duh jači od tijela i da je božanska misao jača od sile. Moramo si biti svijestni, da je svaka pravedna misao od Boga, a svako nasilje od vruga. Hrvatski seljački narod shvaća tu istinu već od davnine, a shvaća ju još bolje i još jače prosvijećen naukom svog neumrlog Vodje Stjepana Radića. I zato je hrvatski narod i u najtežim prilikama svete božićne blagdane dočekivao vedra srca, a dočekuje ih i danas s punom vjerom, da je svako zlo prolazno, a ideali slobode, pravice i čovječnosti da su vječni pa si dakle i u oči ovogodišnjih blagdana pružimo hrvatske seljačke desnice, pogledajmo puni pouzdanja brat bratu u oči i zaželimo SRETAN BOŽIĆ.*“⁶⁸

Kada je završilo Mačekovo iznošenje obrane, dolazi do trenutka kada raspravlja s Begićem. Begić ne odustaje od svoje verzije priče na što ga Maček proziva da laže. Također, Maček utvrđuje da razumije Begića, jer je pod mučenjem priznao neistinu, i sada se drži te priče jer želi ostati dosljedan.⁶⁹

Dr. Trumbić sada postavlja par pitanja svome branjeniku. Prvo ga pita kako je došlo do „*štampanja*“ trnove krune, te kako se policija odnosila prema njemu nakon 6. siječnja. Maček odgovara da je kruna simbol mučeništva, a uz to bila je nošena i na sprovodu Stjepana Radića. Što se policije tiče, tu tvrdi da je nakon tog datuma bio pod stalnom kontrolom i praćenjem. Spominje čak anegdotu kako su ga tri žandara odvela i vodila kroz šumu blizu Zagreba te ga pustili. Kasnije je čuo priče da su ti žandari imali zadaću ubiti ga.⁷⁰

Dalje, u razgovoru sa svojim odvjetnicima, Maček potvrđuje da nije primao prijeteća pisma, ali je vidio pisani plan koji sprema umorstvo nekolicine, a između ostalih i njega. Također tvrdi da zna za mučenja u svrhu njegova progona, da ga se smatra Radićevim nasljednikom, da je Pribičević progonjen zbog suradnje s Hrvatima te kako je oskvrnut Radićev grob.⁷¹

Na kraju dana branitelji traže od suda da dozvoli novinarima izvještavati o ovom procesu s obrazloženjem da svijet mora znati da ne postoji teroristička organizacija ili ako postoji da to znači da Hrvati ne žele biti u ovoj državi. Predsjednik suda odbija sve braniteljske zahtjeve.⁷²

⁶⁸ Isto, 203.

⁶⁹ Isto, 204.

⁷⁰ Isto, 204.

⁷¹ Isto, 205.

⁷² Isto, 207.

5.2. Iznošenje obrane Mačkovih odvjetnika

Na 33. dan rasprave na red su došli Mačekovi odvjetnici da iznesu svoju obranu. Prvi na redu je dr. Bariša Smoljan. U početku svog izlaganja odmah naglašava prirodu ovog procesa, a to je kako kaže čisti politički proces. Prema njegovim riječima, tijekom procesa su izrečeni mnogi dvostruki iskazi na temelju kojih se ne može donijeti presuda. Pred suca stavlja i zahtjev da se iskazi uzeti na policiji ne uvažavaju zbog straha prilikom njihova uzimanja. S obzirom na to da je državno odvjetništvo tvrdilo da su ustvari optuženici koji su mijenjali iskaz na sudu ustvari krivotvorili ga, dr. Smoljan iznosi neke primjere gdje je utvrđeno laganje kod optuženih koji su ostali dosljedni svojoj priči.⁷³

Nadalje, po riječima dr. Smoljana, optužbi je jedina nada ostala u dokazima nekih pisama koje on naziva misterioznima. Razlog tomu je što nikada nije dokazano kada su ta pisma pisana, i jesu li optuženi primili ta pisma. Pisma su pronađena u zatvorskoj ćeliji i to daje dodatnu sumnju na sve jer zašto bi zatvorenici držali ta pisma kod sebe kad znaju da je svaki dan pretres ćelije.⁷⁴

Iduće na što se osvrće je novac koji je dr. Maček dao Begiću. Naglašava Begićeve razne varijante iskaza, jer je jednom rekao da je dobio novac u svrhu atentata, jednom da je u svrhu oštećenja objekta, dok u par navrata ne spominje svrhu uopće. Iz svega toga se može iščitati nekonzistentnost priče.⁷⁵

Što se tiče druge točke optužnice, one za nabavu revolvera, tu tvrdi kako se nesumnjivo za taj događaj terete Jelašić i Begić, no državni odvjetnik tuži samo dr. Mačeka. Ta optužba se bazira jedino na policijskim zapisima za koje je i državno odvjetništvo utvrdilo da su nepouzdana. I napokon se osvrće i na treću točku optužnice, a to je ona o članku za Božić. Tvrdi da dr. Maček nikako nije kriv kao izdavač, te da je trnova kruna jedna etika usađena u nas preko kršćanstva.⁷⁶

Dr. Smoljan govor završava s porukom sudu, gdje traži pravdu za svog štićenika. Nakon toga napominje kako Hrvatska 10 godina trpi muke, vrhunac njih je bio ubojstvo Radića. Naglašava kako se Hrvatska neće prodati za par ministarskih pozicija, već hrvatski narod želi svoje predstavnike koji su u zatvoru i inozemstvu, te da neće dopustiti „da bude justificiran i njegov drugi vodja“.⁷⁷ Za svoj govor je dobio pljesak i odobravanje prisutnih.⁷⁸

⁷³ Isto, 386.-389.

⁷⁴ Isto, 389.-390.

⁷⁵ Isto, 391.-392.

⁷⁶ Isto, 392.-393.

⁷⁷ Isto, 393.

⁷⁸ Isto, 393.

Idući na redu bio je zastupnik Pribićevićeve stranke, dr. Milan Kostić. Na početku svog izlaganja vraća se na veliki proces 1909. kada je tuženo 53 Srbina, a većina branitelja bili su Hrvati. U tom procesu branitelj dr. Gaj izrekao je da uzimao obranu ne samo jer je pravnik već jer je uvjeren u nevinost optuženih. Dr. Kostić tvrdi da se i on jednako tako osjeća u ovom procesu.⁷⁹

Obranu počinje s iskazom da su optuženici cijelo vrijeme bili u inferiornom položaju. Obrana je u više navrata podnosila prijedloge koji bi uvelike rasvijetlili istinu u ovom procesu no sud ih je sve odbio. Uza sve to obrana se i dalje trudi surađivati sa sudom i doći do istine, no naglašava da je to izrazito teško kada se ne poštuje zakon i sprječava obrana u tome. Povlači i paralelu sa Sokratovim suđenjem, gdje je on optužen da kvari mladež i ubijen, no kasnije je dokazano da je bio nevin. Vladko Maček se sada, prema riječima dr. Kostića, nalazi u istoj poziciji kao i Sokrat jer je optužen da kvari mladež pozivajući je na terorizam. Isto tako, dr. Kostić navodi kako ne bi prošli vjekovi nego vrlo kratko vrijeme da se dokaže Mačkova nevinost u slučaju da bude optužen.⁸⁰

Nakon ovog uvoda, bavi se posebno svakom točkom optužnice gdje dokazuje nevinost dr. Mačeka. Zaključuje svoje izlaganje izjavom da je velika većina kako Hrvata tako i Srba ožalošćena ovim procesom, te kako bi osuda nanijela državi štetu jednaku kao i umorstvom Radića.⁸¹

Sljedeći na redu za iznošenje obrane bio je beogradski odvjetnik Savo Dukanac. Na početku svog govora kaže da kada je čuo za teroriste iz novina i vidio slike eksplozivnih naprava da je očekivao vidjeti na sudu puno drugačiju sliku nego što je to imao priliku vidjeti. Očekivao je mrka lica, a dobio omladinu i djecu koja, kako kaže, nisu u stanju izvršiti djela za koja ih se tereti. Navodi i da ako bi dr. Maček stvarno stajao na čelu takve organizacije i vodio borbu da se odvoji jedan dio zemlje od drugog, svi trebaju učiniti sve da se to ispita. No i onda bi došli do zaključka da je to neistina. Za Mačeka kaže kako je to: „*ozbiljan čovjek, jak karakter, savjestan i ispravan*“⁸² te da nitko ne može pojmiti da bi dr. Maček mogao počinuti ova djela. Nakon iznošenja obrane, poziva sud da oslobode dr. Mačeka i navodi da se jedinstvo Hrvata i Srba ne može postići nasiljem i policijom.⁸³

⁷⁹ Isto, 394.

⁸⁰ Isto, 394.-395.

⁸¹ Isto, 396.

⁸² Isto, 398.

⁸³ Isto, 396.-399.

Odvjetnik iz Zagreba, dr. Ivan Andres, je idući koji ima riječ. Tvrdi kako optužnica ne daje nikakve dokaze za neke tvrdnje, kao što su tajni sastanci, spominju se razni pomoćnici, a nije utvrđeno tko je glavni počinitelj. Nadalje, za neke iskaze uzimaju dio koji im ide u prilog, a ostali dio iskaza proglašavaju kao neistinit. Nadalje u svom izlaganju žali što nije uvažen njegov prijedlog da se pozovu stručnjaci koji bi dali svoje mišljenje što se tiče psihološkog stanja prilikom davanja izjava. Tvrdi kako je rasprava dokazala da nije bilo nikakvih udruženja, te kako nije dokazana nikakva povreda zakona o javnoj sigurnosti. U završetku svog govora bavi se glavnim pitanjima optužnice te traži oslobađajuću presudu za dr. Mačeka.⁸⁴

Nakon dr. Andresa vrlo kratko izlaganje imao je dr. Dušan Bošković, odvjetnik iz Pančeva. Tvrdi kako je dr. Andres s pravne strane sve objasnio, te da se on zbog toga želi dotaći samo političke strane ovog procesa. Za dr. Mačeka tvrdi da je predstavnik hrvatskog naroda kao i Srba prečana, te kako svi oni osjećaju kako se tuži ovdje cijelom narodu, a ne samo dr. Mačeku. Smatra kako su i neki ministri ovog režima isto takvog mišljenja. Odmah nakon tih riječi sudac ga upozorava da ne izriče političko mišljenje. Branitelj ironično nastavlja da je najbolje kada se ne smije govoriti te da bi se optuženike trebalo poslati pred ratni sud. Sudac ga ponovno upozorava, dok on odbija dalje govoriti pod ovakvim okolnostima. U sudnici tada nastaje galama, dr. Maček i ostali pozivaju sud da se Boškoviću dozvoli sloboda govora. Bošković nastavlja riječima gdje proziva nezavisnost suda i sudaca zbog diktature vlasti. Predsjednik suda ga ponovno upozorava, no Bošković ostaje uz svoju izjavu i ponavlja je. Sudac tada prekida nakratko sjednicu, a po povratku Boškoviću izriče kaznu. Bošković dalje odbija govoriti što je izazvalo nezadovoljstvo prisutnih u sudnici.⁸⁵

Predzadnji branitelj, prije dr. Trumbića, dr. Juraj Šutej, sarajevski odvjetnik i zastupnik HSS. Na početku svog govora citira zakone i iznosi događaje, objašnjava ih i koristi to sve kao uvod u svoje izlaganje. Obranu će bazirati na tri točke. Prva je omladinska organizacija, druga je o Begiću i Jelašiću i treća je o dr. Mačeku.⁸⁶

Što se prve točke tiče, poziva se na svoje prethodnike i slaže se s njima oko pitanja je li to bila organizacija ili udruženje. Poziva se i na zapisnik Cvjetka Hadžije koji više puta tvrdi da je jedini cilj bila demonstracija. Tvrdi kako je i sam bio član te organizacije te da zna njezine namjere, a to nikada nije išlo dalje od demonstracije.⁸⁷

⁸⁴ Isto, 400.-403.

⁸⁵ Isto, 403.-404.

⁸⁶ Isto, 404.-407.

⁸⁷ Isto, 407.

Nadalje tvrdi da je državni tužitelj razvija pod sumnjivim okolnostima. Na kraju izlaganja je uvidio da mu nešto fali te je pozvao da se pročita zapisnik okrivljenog Žaluda i u priču uvodi i eksplozivne naprave. Bez njih tu bi se radilo samo o demonstraciji. Iduće na što se osvrće su prijeteća pisma. Sumnju kod njega je izazvalo to što su sva pisma pronađena u originalu, samo pismo trgovcu Maloviću u prijepisu.⁸⁸

Sada prelazi na točku broj dva, a to je o Jelašiću i Begiću. Ono što posebno nema logičku osnovu za Šuteja je izjava državnog odvjetnika da baš to što Jelašić poriče zapravo potvrđuje krivicu za Mačeka. Kada se govori o novcu što ga je Maček dao Jelašiću, odnosno Begiću, tu je došlo do hvatanja Begića u laži. Na pitanje suca zašto je dio novca dao Jelašiću, a dio slao preko njega, Begić nije znao odgovoriti i vidjelo se da mu fali priča.⁸⁹

Polako dalje u izlaganju, dolazimo i do treće točke o dr. Mačeku. Šutej tu ističe da se u optužnici iz svakog dijela umetalo ponešto ne bi li bar neki zahvatio dr. Mačeka, no ni to nije uspjelo. Također pobija i autentičnost pisama koja su pronađena, jer kako je sud odbio preslušati svjedoke koje je obrana predložila, može se zaključiti da je sud prihvatio stavove obrane. Za kraj se ograđuje od optužbe državnog odvjetnika da je HSS u suradnji s emigracijom, te dodaje da ne postoji nezavisnost sudaca što u sudnici prisutni pozdravljaju pljeskom.⁹⁰

5.2. Obrana dr. Trumbića

I sada dolazi glavni trenutak obrane. Svoju riječ dobio je dr. Ante Trumbić, glavni odvjetnik dr. Mačeka, narodni zastupnik i, ono što je svjetskim medijima bilo najinteresantnije, prvi ministar vanjskih poslova i prvi za stvaranje Jugoslavije. Za početak kaže kako je nakon umorstva Radića pristupio zastupničkom klubu HSS-a, a potom se zalagao za ujedinjenje svih hrvatskih stranaka u isti klub na čelu s dr. Mačekom. Parnicu je, kako kaže, prihvatio ne samo zbog prijateljstva s dr. Mačekom, već i zato što je Maček zakoniti predstavnik hrvatskog naroda. Uz to jedan od glavnih razloga je i taj što je ovaj proces očito političke prirode. Maček je tužen za teško krivično djelo, a još teže je učinjeno što mu ni nakon 36 dana suđenja ništa nisu dokazali. No uza sve pokušaje stavljanja ljage na Mačekovo ime i povezivanja s terorizmom, niti svijet niti hrvatski narod nije u to povjerovao, te mu sada još više vjeruju. Maček se nije želio sakriti iza mladeži. Hrvatski narod je imao pravo poduzeti određene korake da je to želio a prema Trumbićevim riječima, Maček bi zasigurno bio na čelu tog pokreta.⁹¹

⁸⁸ Isto, 408.-409.

⁸⁹ Isto, 409.-410.

⁹⁰ Isto, 411.-412.

⁹¹ Isto, 412.-414.

Obraćajući se sudcima, dr. Trumbić kaže kako će se fokusirati na riječi glavnog državnog tužitelja. Prvo se dohvatio dijela gdje državni tužitelj uočava da bez Bernardića teza o terorističkom udruženju ne bi bila moguća, a on je u ključno vrijeme bio u zatvoru mjesec dana, te tužitelj uvodi novog lika u priču, a to je Hadžija koji najednom postaje vođa. On, prema riječima Trumbića, miran i antiterorist, postaje terorist odjednom.⁹²

Naglašava kako ne može komentirati novonastali režim jer je zabranjeno, no da od toga nema jedinstva. Štoviše jer se već 1925. na procesu protiv Radića također sudio cijeli hrvatski narod te je to ostavilo duboke ožiljke, tako se i sada ista stvar ponavlja s ovim procesom protiv Mačeka. Beogradska politika prema Hrvatskoj je neprijateljska. U daljnjim riječima o Radiću, ističe 20. lipnja kao datum nakon kojeg se Hrvatska više neće dati zavesti „*laskanjima*“ iz Beograda. Te riječi nailaze na odobravanje publike. Sada poziva prisutne da se malo odmaknu od stvarnosti i uvide da bi ova osuda za neko vrijeme naišla na jednaku kritiku kao i podmetnuta osuda Radiću 1925.⁹³

Osvrćući se sada na eksplozivnu napravu, navodi kako ona nikako ne spada u taj članak zakona po kojem se prisutnima sudi. Nadalje, samo izvršeno djelo s tom napravom nikako ne ulazi u definiciju terorističkog djela koje se predviđa zakonom.⁹⁴

Nadalje u svom govoru ide prema vremenu trajanja organizacije. Najkraće vrijeme iznošeno na sudu o postojanju organizacije je 3 i pol mjeseca. Trumbić se pita kako u tom periodu policija ništa nije znala, a 19 ljudi je neometano izvršilo jednu akciju, a to je ta već navedena eksplozivna naprava koja nije imala nikakav učinak. Što se tiče eksploziva od 11. prosinca, koji je veći nego ovaj prije spomenuti, može se zaključiti da nije namijenjen kako vještaci kažu za tračnice ili za nosač jer tuda prolazi mnogo ljudi i netko bi opazio napravu te bi akcija zasigurno propala. Slijedom događaja dolazimo do zaključka da je eksploziv mogao biti postavljen jedino u koritu. No, bio on postavljen na tračnice, na nosač ili korito ni u jednom slučaju ne bi nastala šteta koje se tiče zakona o zaštiti države već običan kazneni zakon, time implicira bespotrebnost ovoga suđenja. Ispada da je jedina istina kako je i sam Hadžija rekao namjera organizacije bila samo demonstracija, a ti demonstranti su imali to pravo jer je bilo usmjereno protiv onih koji su si dali za pravo govoriti u ime hrvatskog naroda, a jedini koji ima to pravo je dr. Maček.⁹⁵

⁹² Isto, 414.-415.

⁹³ Isto, 416.-417.

⁹⁴ Isto, 418.-419.

⁹⁵ Isto, 419.-423.

Državni odvjetnik je tvrdio kako je državni tužitelj na licu mjesta ispitao dokaze i onda ustvrdio da treba uhititi dr. Mačeka. No istina je drugačija jer je zagrebačka policija nastojala uhapsiti dr. Mačeka i pitanja na ispitivanju uhićenih su išla u tom smjeru da se u odgovoru optuži dr. Maček. Kako ni to nije im pošlo za rukom, svoju su namjeru isposlovali mučenjem uhićenih.⁹⁶

Dalje, sudac istražitelj tvrdi da je Jelašić slučajno otkrio priču o revolverima i da je policija tek tada doznala za njih i uhititi Kuntića. Dok iz policijskog izvještaja vidimo da je Kuntić uhapšen tri dana prije te izjave. Također iz Jelašićeva iskaza vidi se da mu Maček nikada nije dao 6000 dinara za teroristički napad.⁹⁷

Jedna od većih zamjerki Trumbića ovom procesu je i ta što se sud bavi teoretskim mogućnostima za eksplozivne naprave, a ne rade izvještaj sa lica mjesta, niti su obavljeni pokusi. Sud ima zadatak utvrdi ono što su trebali pred njih donijeti kao dokaze, te Trumbić poziva suce da ne daju presudu jer svi materijali vezani za ovo suđenje su nepouzdana. Time se završava prvi dio izlaganja.⁹⁸

Počinje zadnji dan rasprave, riječ i dalje ima dr. Trumbić. Nastavak svog govora počinje osvrćući se na Cvijetka Hadžiju. On je hrvatski intelektualac i pacifist, a nikako terorist. Događaji vezani za čitaonicu u Zagrebu utjecali su na njega i potaknuli ga na djelovanje u vidu demonstracije. No iskazi o tome nisu zanimali policiju, za njih je jedino bitno bilo doći do Mačeka, a za izvući iskaz protiv njega nisu birali sredstva.⁹⁹

Pred kraj svog izlaganja osvrće se na riječi državnog tužitelja koji pokušava implicirati kroz svoj govor suradnju Hrvata s neprijateljskim državama pritom ne iznoseći nijedan dokaz. Policija je to istraživala i pokušala Mačeka dovesti u vezu s tim, no za to nije postojalo dokaza.¹⁰⁰

Trumbić se sada dotaknuo i hrvatskog pitanja i njega kaže kako u 10 godina u zajedničkoj državi to pitanje nije riješeno. Najveće državno pitanje ne može se riješiti bez dogovora s Hrvatima. To je pitanje koje se ne da silom riješiti i Hrvati nikada neće odustati od njega. Zagrebačku policiju naziva srpskom jer sve radi po nalogu iz Beograda. Trumbić također staje

⁹⁶ Isto, 423.-424.

⁹⁷ Isto, 424.-425.

⁹⁸ Isto, 426.-428.

⁹⁹ Isto, 428.-429.

¹⁰⁰ Isto, 430.

u obranu emigranata. Kaže da ih ne možemo suditi kada nisu tu da se brane, a ako državni odvjetnik tvrdi da su zločinci da treba onda pokrenuti proces i protiv njih.¹⁰¹

Za kraj svog izlaganja Trumbić se obraća sucima. Izriče kako zna da su oni u najtežem položaju, jer je optužba pred njih donijela veliku optužnicu s ogromnim kaznama, a da nije priložila nikakve dokaze ili bar vrlo sumnjive.¹⁰² Naglašava kako protiv dr. Mačeka ništa nije dokazano, a dok se bez sumnje ne dokaže apsolutna krivica optuženi ima pravo na slobodu. Stoga on ne traži ništa već oslobađajuću presudu za svog štićenika dr. Vladka Mačeka.¹⁰³

Trumbićev govor je izazvao najveću pažnju i odobravanje. U ovom govoru dotakao se i pravne i političke strane ovog procesa, te je iznio jasne i neoborive dokaze. Optužnica je postala bezvrijedna nakon ovakvog iznošenja. Glavni državni tužitelj odbio je pravo na svoju repliku. Nakon njega su i svi optuženici, osim dr. Mačeka, također odbili svoje pravo na završnu riječ.¹⁰⁴

5.3. Završne Mačekove riječi

U dvorani je nastala potpuna tišina, dr. Maček ustaje i uzima završnu riječ. Svi su pažljivo pratili da čuju što će reći. Na početku se obraća sudu tvrdeći kako su njegovi odvjetnici dokazali neosnovanost ovoga procesa, porušili sve navodne dokaze izrečene od optužbe, te dokazali svrhu ovoga procesa, a to je da se on liši slobode bar na neko vrijeme.¹⁰⁵

Srpske vlasti već 12 godina pokušavaju ujedinjenje proglasiti kao oslobođenje Hrvata i Srba prečana od austrijske vlasti. Dr. Trumbić nadalje naglašava kako to naravno nikako nije točno jer Hrvatski sabor je odlučio napustiti Austro-Ugarsku ne zato što smo tu robovali, već zato što nismo imali dovoljnu slobodu i željeli smo je pronaći u zajednici države Slovenaca, Hrvata i Srba. Hrvati su došli u novu državu tražeći više slobode, a srpska strana je to ujedinjenje shvatila kao proširenje svoje vlasti na nova područja. Sve to rezultiralo je raznim sukobima koji su svima poznati, a vrhunac se dogodio atentatom u Skupštini. Nakon toga dana Hrvatska je izgubila vođu, a Hrvati i dobar dio Srba prečana je razvio određeni revolt prema tadašnjem režimu odbijajući sudjelovati u tako centralističkom parlamentu.¹⁰⁶

¹⁰¹ Isto, 430.-431.

¹⁰² Isto, 431.432.

¹⁰³ Runjić-Stoilova, A., *Ante Trumbić – čovjek gvozdениh riječi*, Sveučilište u Splitu, Split, 2021., 209.

¹⁰⁴ *Veleizdajnički proces protiv vodje Hrvata dra Vladka Mačka / sastavljeno prema izvještajima američke, britanske i evropske štampe sa beogradske razprave*, Naklada Glavnog odbora američkih organizacija HSS, Chicago, 1930., 432.-433.

¹⁰⁵ Isto, 433.

¹⁰⁶ Isto, 433.-435.

Sabor je pokušao raditi sve do 6. siječnja kada je uvedena diktatura. No stanje je slično bilo i prije tog datuma pa su Hrvati i Srbi prečani već prije formirali svoje stavove koji glase: „*Ne može biti slobode Hrvata bez slobodne Hrvatske. Ne može biti slobode Srba prečana i Hrvata bez slobodne Bosne, bez slobodne Vojvodine i bez ostalih historijskih zemalja.*“¹⁰⁷. Nadalje, tim datumom je ukinut Ustav te se i državni tužitelj zapitao kako se Hrvati opet bune jer je ukinut, a prvi su ga kritizirali. Maček odgovara da je on prvi izjavio: „*Hvala Bogu, vidimo sada je prsluk otkopčan. Ali gospodo, hrvatski narod neće dozvoliti i ne smije dozvoliti, da se taj prsluk opet krivo zakopča na štetu hrvatskog naroda.*“¹⁰⁸.¹⁰⁹

Državni odvjetnik je dalje tvrdio kako je došlo vrijeme kakvo je i sam Radić želio prije smrti, gdje su sam kralj i narod. Maček odbija u ovaj proces uvući kraljevo ime, no tvrdi kako narod ovdje ne ulazi nikako jer narod nije par odabranih i nekolicina funkcija, aludirajući na nekolicinu HSS-ovaca koji su dali podršku diktaturi i ušli u novu vladu. Narod su milijuni Hrvata i Srba koji s tugom slušaju kako državni tužitelj ovdje hvali Radića, a u novinama mu se ni ime ne smije spomenuti i grob mu se oskvrnjuje. Narod su i oni koji s istom tugom gleda kako mu se uzimaju znakovi suvereniteta i zabranjuje hrvatsko ime. To je narod. Mirno podnosi ovu nepravdu koja se događa i sprovodi nad njim.¹¹⁰

Sada kad se razumije kakvo je stanje u državi, razumije se i razlog ovog procesa. Na Mačeka je pao teret koji je do 1928. nosio Radić, a to je predstavljati hrvatski narod, a sada ga vlast pokušava slomiti na sve načine. Tako dalje kaže da ne vjeruje u vijest koju mu je donio Jelašić da se na njega i još nekolicinu planira atentat. Razlog tome navodi to što je šef policije Bedeković u par navrata tvrdio Pribićeviću da se na njega sprema atentat, a sve s ciljem da ga se uplaši zbog sve konkretnijih razgovora među političarima o zajedničkoj politici Hrvata i Srba. Tako je zaključio da se na njega zapravo ne sprema atentat, već ga se želi preplašiti i poslati u emigraciju. On je to shvatio i ostao sa svojim narodom. Nakon toga bilo je još prijatnji, a zadnja je bila od osobe koju ne želi imenovati, koja je postavila ultimatum i pitanje hoće li surađivati s vlasti. Maček je naravno to odbio, a s prijatnji se tada prešlo na djela. No, kako tvrdi, očito je da nije uspjelo, jer svi su svjesni koji trud je policija uložila u to da ga poveže s tim demonstracijama.¹¹¹

¹⁰⁷ Isto, 435.

¹⁰⁸ Isto, 435.

¹⁰⁹ Isto, 435.

¹¹⁰ Isto, 435.-436.

¹¹¹ Isto, 436.-439.

Sada se osvrće na svoju optužnicu. Ona se naime sastoji od tri točke, ali na prve dvije se neće zadržavati jer smatra kako su tu odvjetnici rekli sve što se imalo reći. On se želi samo kratko zadržati na trećoj točki. Tu je optužen da je vodio propagandu da se promijeni političko stanje u državi. Poriče vođenje propagande i pita se zar treba voditi propagandu zbog nečega što narod već nosi u srcu i duši, što nije samo političko mišljenje nego i životno uvjerenje. To uvjerenje i on živi i nikada ga se ne bi odrekao. Tvrdi da zna da iza njega stoji cijeli hrvatski narod i većina prečanskih Srba : „*a pogotovo da stoji iza mene velika mučenica domovina moja: Kroz vijekove mučena kroz vijekove gažena, kroz vijekove pokoravana, ali nikada ni od koga pokorena Hrvatska.*“¹¹² ¹¹³

Kada je ovaj govor završio i optuženici i branitelji i drugi prisutni su ustali i zapljeskali uz povike za Mačeka i Hrvatsku. Mnogi prilaze Mačeku te ga grle i ljube. U govoru se osjetilo da ne brani samo sebe već i cijeli narod i domovinu. Sudci su ostali zamišljeni, novinari uzbuđeni iščekujući da obznane ovaj govor cijelom svijetu. Sudac tada završava raspravu te se čeka presuda.¹¹⁴

5.4. Presuda i povratak u Zagreb

Došao je i zadnji dan procesa. Subota, 14. lipnja, dan kada se izriče presuda. Nakon izricanja sudske kazne za dio optuženih, predsjednik kreće s oslobađajućim presudama. Među njima je bila i ona dr. Mačeka. Presuda glasi:

*„Dr. VLADIMIR MAČEK odrješuje se optužbe da je u Zagrebu u rujnu 1929. dao okrivljenom Jelašiću svotu od 6.000 dinara i Begiću 5 i 4.000 dinara znajući da se ima nabaviti oružje za terorističku akciju članova organizacije, koja je imala da ugrozi javni mir i poredak u državi i time podupre rad Hrvata emigranata odnosno promijeni uređenje države. Odrješuje se optužbe da je mjeseca studenoga 1929. poručio preko Jelašića Kuntiću, da primi nekoliko revolvera, da je 1929. godine u novinama « Dom » za Božić u poznatom okviru stvarao raspoloženje kod drugih, da se izdvoji jedan dio državne cjeline“*¹¹⁵ ¹¹⁶

¹¹² Isto, 440.

¹¹³ Isto, 439.-440.

¹¹⁴ Isto, 440.-441.

¹¹⁵ Isto, 456.

¹¹⁶ Isto, 447.-456.

Nakon optužnice svi optuženi su zapjevali *Još Hrvatska ni propala* što je posebno dojmilo sve prisutne ostavljajući na njih dojam o stvarnosti neuništivosti Hrvatske.¹¹⁷

Na putu povratka iz Beograda za Zagreb putem se okupljao seljački narod i pozdravljao svoga vođu. Žandari su svugdje sprječavali masu da priđe dr. Mačeku. U Zagrebu je dr. Ivan Pernar, kao istaknuti član HSS, organizirao i doček. Od istaknutih prisutnih bio je Mačkov otac, Mačkova djeca i žena pokojnog Stjepana Radića. Žandari su onda i taj skup rastjerali.¹¹⁸

Sudu nije uspjelo u njihovoj namjeri da zastraše Mačeka i da se prikloni režimu, ali u taj ishod nisu vjerovali ni organizatori procesa. Krajnji cilj je bio da se prikaže kao da je izgubio podršku, kao da je spao oslanjati se na grupicu terorista. Mačkovu oslobođenje nije bio nikakav udarac za režim, dapače. Režim je prvo nastojao uzdrmati Mačkov ugled, potom je pokazao da ga se ne boji ni sa slobode, pokazujući svoju stabilnost, te za kraj režim je čak uspio na svoju stranu pridobiti nekoliko istaknutih HSS-ovaca. Tako je vlada proširila vijest da je novonastali režim dobio podršku i iz redova hrvatskog seljaštva.¹¹⁹

No, za tim političarima nitko od naroda nije pošao, a oni su, ogorčeni uvidjevši što su napravili, ubrzo se povukli iz politike.¹²⁰ Maček i njegovi odvjetnici su kroz svoju obranu uspjeli iznijeti osudu državnom poretku, kršenju svih državno-pravnih i ljudskih prava spram Hrvatske i Hrvata, te i isticanje čežnje hrvatskog naroda na slobodu. Svime time namjere vlasti su propale, a Mačkov ugled u narodu je samo rastao.¹²¹

Trumbićeva uloga u procesu je bila neizostavna, a koliko mu je hrvatski narod bio zahvalan na tome svjedoči i pismo Nicka Ribića, hrvatskog iseljenika u Kanadi. U tom pismu upućenom Trumbiću on ga oslovljava sa „*Junački branioc*“, izriče neizmjernu zahvalu za obranu dr. Mačeka i šalje novčani dar prikupljen među hrvatskim iseljenicima. U svome odgovoru, Trumbić ističe kako je ganut ovim darom i zahvalom, odlučuje da će novac proslijediti osuđenima na ovom procesu, a zauzvrat šalje svoj govor obrane u cjelini.¹²²

¹¹⁷ Isto, 456.

¹¹⁸ Isto, 458.

¹¹⁹ Stojkov, T., *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929.-1935.*, Prosveta, Beograd, 1969., 96.-97.

¹²⁰ Maček, V., *Memoari*, Dom i svijet, Zagreb, 2003.

¹²¹ Tuđman, F., *Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji 1918.-1941.*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1993., 50.

¹²² Matković, S.; Trogrlić, M., *Političke bilješke Ante Trumbića 1930.-1938.*, Sv. I., Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2019., 77.-78.

6. Zaključak

HSS je predstavljala gotovo cijeli hrvatski narod, čak i u trenucima kada se Radić priklonio vladi u Beogradu. Radić je neosporno bio veliki političar i još veći vođa, a njegovu ulogu je preuzeo dr. Maček i sam postao novi vođa hrvatskog naroda. Provodeći svoju politiku koja se kosila s politikom srpskog hegemonizma, a naročito u vrijeme diktature, dr. Maček se našao na udaru vlasti. Tako je došlo i do ovoga procesa gdje je jedini cilj bio udaljiti dr. Mačeka iz politike i obezglaviti hrvatsku politiku koja je u to vrijeme bila najveća opozicija.

S druge strane, veliku ulogu u procesu imao je Ante Trumbić. Istaknuti hrvatski političar, koji je od pravaštva, preko jugoslavenstva, pa nazad do pravaštva prešao dugačak politički put sve do suradnje s dr. Mačekom. Njegova uloga u procesu izazvala je veliku pažnju kako u zemlji, tako i izvan nje. Naime, Trumbić je bio poznat kao veliki Jugoslaven, jedan od najvećih boraca za državu južnih Slavena i kao takav je dao veliki doprinos u obrani dr. Mačeka jer se znalo da Trumbić sigurno ne bi branio nekoga tko je pokušao terorističkim akcijama ići protiv države i njenog uređenja. To je naročito izazvalo interes među stranim medijima koji su zbog toga tražili proces otvoren za javnost te je i to zatvorilo vrata mogućem montiranom procesu. Uz sve to, svojim odvjetničkim sposobnostima Trumbić je, uz ostale odvjetnike, uspio obraniti dr. Mačeka po svim točkama optužnice te tako izvojevati pobjedu koja je bila bitna poruka, kako za državu i vlast, tako i za svijet.

S političke strane, u svojoj završnoj riječi Trumbić se dotakao i načina na koji gleda hrvatsko pitanje u Kraljevini Jugoslaviji. Svojim govorom potvrdio je svoj povratak u hrvatske nacionalne okvire, nakon ideje jugoslavenstva, ističući kako hrvatsko pitanje u zajedničkoj državi nije riješeno. Kroz završnu riječ osjeća se i njegovo ogorčenje zbog činjenice da se hrvatsko pitanje nastoji riješiti bez dogovora s Hrvatima i uz primjenu sile po nalogu Beograda, pri čemu je osobito znakovito njegovo nazivanje zagrebačke policije srpskom. Trumbić je svojom završnom riječju pokazao i vlastitu upornost u rješavanju hrvatskog pitanja riječima da Hrvati, unatoč sili, nikada neće odustati od svojih nacionalnih prava. Konačno, prihvaćanjem obrane dr. Mačeka, Ante Trumbić je simbolično pokazao da se hrvatski narod, neovisno o različitim političkim gledištima, u Kraljevini Jugoslaviji mora ujediniti kako bi se obranio od velikosrpske hegemonije i beogradskog režima. Rezultat procesa i njegov odjek u Hrvatskoj i svijetu potvrdio je ispravnost ovog pristupa.

Hrvatska i Hrvati poštuju svojega vođu čemu svjedoči i ogroman broj odvjetnika koji su se dobrovoljno javili za braniti dr. Mačeka iako je sud dozvolio samo sedmorici da sudjeluju u procesu. Također, i dr. Maček je svoj život podredio hrvatskom narodu. Više puta uhićen, uz

stalni pritisak vladajućih i brojne prijetnje, nikada nije odustao od svog puta, puta koji je donosio ono najbolje za hrvatski narod i povrh svega od uloge vođe kojega je hrvatski narod trebao u tim teškim trenucima.

7. Izvori

1. Maček, V., *Voda govori : ličnost, izjave, govori i politički rad vođe Hrvata Dra. Vladka Mačka / sabrao i uredio Mirko Glojnarić*, Zagreb, Good book, 2016.
2. Maček, V., *Memoari*, Dom i svijet, Zagreb, 2003.
3. Matković, S.; Trogrlić, M., *Političke bilješke Ante Trumbića 1930.-1938., Sv. I.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2019.
4. Pribičević, S., *Diktatura kralja Aleksandra*, Globus, Zagreb, 1990.
5. *Veleizdajnički proces protiv vodje Hrvata dra Vladka Mačka / sastavljeno prema izvještajima američke, britanske i evropske štampe sa beogradske razprave*, Naklada Glavnog odbora američkih organizacija HSS, Chicago, 1930.

8. Literatura

1. Boban, Lj., *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928.-1941.*, Liber, Zagreb, 1974.
2. Goldstein, I., *Hrvatska 1918.-2008.*, Liber, Zagreb, 2008.
3. Horvat, R., *Hrvatska na mučilištu*, Kulturno-historijsko društvo Hrvatski rodoljub, Zagreb, 1942.
4. Perić, I., *Vladko Maček politički portret*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003.
5. Petrinović, I., *Ante Trumbić : politička shvaćanja i djelovanje*, Književni krug, Split, 1991.
6. Runjić-Stoilova, A., *Ante Trumbić – čovjek gvozdениh riječi*, Sveučilište u Splitu, Split, 2021.
7. Stojkov, T., *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929.-1935.*, Prosveta, Beograd, 1969.
8. Tuđman, F., *Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji 1918.-1941.*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1993.

9. Časopisi

1. Petrinović, I., *Hrvatska i Jugoslavija u političkim nazorima Ante Trumbića u zadnjem desetljeću njegova života (1928-1938).*//Mogućnosti. 38, 1-2(1991)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Luka Plešić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice povijesti i filozofije , izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 23. rujna 2022.

Potpis

OBRAZAC I.P.

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU**

STUDENT/ICA	Luka Pleić
NASLOV RADA	Ante Trumbić u procesu protiv dr. Vladka Maček
VRSTA RADA	Završni rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	Humanističke znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Povijest
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	Marko Trogrlić, prof. dr. sc.
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. Marko Trogrlić, prof. dr. sc. 2. Mladenko Domazet, izv. prof. dr. sc. 3. Aleksandar Sakir, prof. dr. sc.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 23. rujna 2022.

mjesto, datum

potpis studenta/ice